

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ
Том 1

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ
Том 1

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2018

УДК 81'373-115

ББК 81.2-3

С 30

Рецензенти:

Леміш Н.Є. доктор філологічних наук, професор
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова (м. Київ)
Славова Л.Л. доктор філологічних наук, професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Київ)

Рекомендовано до друку вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(*протокол № 5 від 31 травня 2018 р.*)

Колектив авторів:

Деменчук О.В. (головний редактор), Аладько Д.О., Білоусова Т.П., Калініченко М.М.,
Кінашук А.В., Константинова О.В., Косолапов В.І., Кучма Т.В., Михайлова Є.В.,
Мізін К.І., Орел І.І., Павлова О.І., Павловська Л.О., Потапчук С.С., Тарасюк Н.Ю.,
Тропіна Н.П.

Семантична деривація лексики в типологічному висвітленні:

С 30 колективна монографія / кол. авт. ; голов. ред. О.В. Деменчук. – Рівне : РДГУ,
2018. – 212 с. – (Історія та сьогодення філологічної науки ; т. 1).

Lexical semantic derivation in typological perspective: collective
work / auth. ; O.V. Demenchuk (Ed.). – Rivne : RSUH, 2018. – 212 p. – (History
and Contemporaneity of Philological Science ; v. 1).

У колективній монографії представлено розвідки, присвячені дослідженню семантичної деривації лексики в типологічному висвітленні. На матеріалі різноструктурних мов (англійська, німецька, французька, чеська, польська, болгарська, українська, російська, турецька) розглянуто низку актуальних питань теорії семантичної деривації: моделі семантичної деривації, механізми і стратегії семантичних змін, типи вторинної номінації, процеси граматикалізації, транспозиції, транстермінологізації.

The collective work focuses on the study of lexical semantic derivation from a typological perspective. Based on the languages of different structures (English, German, French, Czech, Polish, Bulgarian, Ukrainian, Russian, Turkish), the paper deals with the topical issues of semantic derivation theory: semantic derivation models, strategies and mechanisms of semantic shifts, types of secondary designation, processes of grammaticalization, transposition, and transterminologization.

УДК 81'373-115

ББК 81.2-3

© Автори публікацій, 2018

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2018

ЗМІСТ

**ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТЕОРІЇ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ**

Деменчук О.В. ТИПОЛОГІЯ МОДЕЛЕЙ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ЛЕКСИКИ	6
Мізін К.І. ТИПОЛОГІЯ АСОЦІАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ УСТАЛЕНИХ ПОРІВНЯНЬ	30
Тропина Н.П. СЕМАНТИЧЕСКАЯ ДЕРИВАЦИЯ КАК СПОСОБ ПОПОЛНЕНИЯ СЛОВАРЯ И ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ КОНЦЕПТ	48

**СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ
В СПОРІДНЕНИХ ТА НЕСПОРІДНЕНИХ МОВАХ**

Аладько Д.О. МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ СЕМАНТИЧНОЇ ДИНАМІКИ НОМІНАЦІЙ АРТЕФАКТІВ (НА ПРИКЛАДІ НАЗВ ПОСУДУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ)	61
Кінашук А.В. СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ІРРАЦІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ	73
Кучма Т.В. НОМІНАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ ЯК ЗНАКИ ПЕРВИННОГО І ВТОРИННОГО СЕМІОЗИСУ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПОЛЬСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ	88
Павлова О.І. СЕМАНТИЧНИЙ СПОСІБ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В МУЗИЧНІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ АНГЛІЙСЬКОЇ, ФРАНЦУЗЬКОЇ, РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	100
Павловська Л.О. ПОБАЖАННЯ ЯК ЗНАКИ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ	112
Потапчук С.С. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ЧИСТОТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	122

**СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ
ЛЕКСИКИ В МОВАХ РІЗНИХ ТИПІВ**

Белоусова Т.П. ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКАЯ УНИВЕРБАЦИЯ: ОТ ФРАЗЕОЛОГИЗМА К СЛОВУ	131
Константинова О.В. СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ У ПРОЦЕСАХ СЕМАНТИЧНОЇ МІГРАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ ОПОДАТКУВАННЯ	152

Косолапов В.И. СЕМАНТИКА НАИМЕНОВАНИЙ ДОЛЛАРА В АМЕРИКАНСКОМ СЛЕНГЕ	164
Михайлова Є.В. СЕМАНТИЧНА ТРАНСПОЗИЦІЯ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЯВИЩЕ В ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ	172
Орел І.І. ОБРАЗНА ОСНОВА СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	179
Тарасюк Н.Ю. КОНЦЕПТУАЛЬНА ГРАМАТИКАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ У СЛОВОТВОРЧІЙ ПАРАДИГМІ ФРАНЦУЗЬКОГО АД'ЕКТИВА	190
 СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ У ПРОСТОРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	
Калініченко М.М. ВІЛЬЯМ БЛЕЙК ТА МОВНА РЕВОЛЮЦІЯ БРИТАНСЬКОГО РОМАНТИЗМУ (ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ)	199

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ У ПРОСТОРІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Калініченко М.М.

кандидат філологічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

ВІЛЬЯМ БЛЕЙК ТА МОВНА РЕВОЛЮЦІЯ БРИТАНСЬКОГО РОМАНТИЗМУ (ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Постановка наукової проблеми. Найперший та один з найвідоміших британських романтиків, Вільям Блейк увиразнив новаторську мистецьку сутність літератури Великобританії доби романтизму. Втім, поетична творчість цього митця виходить далеко за межі наших найсміливіших уявлень щодо інноваційного лексико-семантичного наповнення художніх текстів тогочасних романтиків. Значно інтенсивніше та наполегливіше за більшість сучасників, Блейк намагався переосмислити й трансформувати крізь призму власного міфологічного, так званого “візіонерського” світобачення, англomовну поетичну традицію шляхом радикальних змін основоположних принципів творення семантичного наповнення слів та змістової цілісності поетичних рядків. Це була справжня мовна революція, здійснена однією людиною.

Варто наголосити на тому, що адекватне аналітичне студіювання британської поезії доби романтизму, з огляду на складність завдання, неминуче вимагає поєднання зусиль літературознавців та лінгвістів. У певному сенсі, цю проблему добре ілюструє відоме твердження проф. В. Г. Аудена, котрий проголосив свого часу, що *“поезія не здатна продукувати дію”* [Auden 1976: 26]. Основний зміст цього висловлювання полягає в тому, що, на відміну від інших форм лінгвістичної репрезентації та інтер-персональної комунікації, мовна функціональність поетичних творів істотно обмежена їхніми формальними рамками. Певна річ, поезія спроможна закликати до дії, заохочувати до активного сприйняття певних морально-етичних настанов і світоглядних позицій,

актуалізувати читацьке співчуття тощо. А втім, на переконання дослідника, поезія не здатна самотійно брати участь у функціональному лексико-семантичному обміні на рівних правах з її соціальними, політичними, і особистісними складовими елементами. Інакше кажучи, поетичні твори (за визначенням проф. Дж. Л. Остіна) начебто “*позбавлені перформативних функцій*” [Ostin 1972: 19]. Разом із їхніми творцями та споживачами, ці тексти незмінно залишаються в полоні літературного дискурсу, зумовленого його самодостатнім використанням художніх засобів та конвенцій, котрі, в свою чергу, продукують семантичні сигніфікатори, ізольовані від інших різновидів дискурсів (не літературного, не поетичного). Як наслідок, поезія залежить від напрочуд багатоаспектних і дуже непевних семантичних відносин між текстовим та екстра-текстовим контекстами. Звернувши увагу на уславлені зразки британської поезії доби романтизму за авторством Блейка, ми можемо побачити, наскільки складним був цей контекстуальний зв'язок між функціональним призначення, естетикою й поетичною формою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узвичаєна історико-літературна репутація Блейка в якості геніального творця розгалуженої системи (напрочуд важкої та неоднозначної, але все одно підвладної раціональному розумінню) системи промовистих образів-символів аж ніяк не заохочує сучасних вітчизняних науковців до студіювання усієї складності його експериментів зі створенням новаторських текстів, здатних “підірвати” усталені лексико-семантичні конвенції. Разом з тим, англomовні дослідники (серед яких слід назвати проф. Р. Бредфорда, Р. Велча, Р. Картера та ін.) вже звернули увагу на унікальні особливості поетичної мови Блейка, які здатні радикальним чином змінити наші уявлення про витoki британської літератури доби романтизму.

Мета розвідки – оглядово висвітлити й проаналізувати лексико-семантичні особливості поетичної мови Блейка; охарактеризувати наукову значущість нового вектора літературознавчих та мовознавчих студій його творів. Мета дослідження зумовлює необхідність розв'язання таких **завдань**: розглянути лексико-семантичну специфіку утворення змістового наповнення поетичних творів Блейка, яка увиразнила новаторську сутність авторської стратегії тексту; обґрунтувати необхідність переходу від пошуків конкретного й незмінного “змістового наповнення” блейківських поезій до аналітичного студіювання його новаторських принципів

творення семантичного наповнення слів та змістової цілісності поетичних рядків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпрецедентна революційна сутність соціально-політичних перетворень доби романтизму (також відомої під назвою *The Age of Revolution*) в Британії продукували умовиводи багатьох вчених-літературознавців щодо помітної залежності творів першого покоління романтиків від розповсюджених на той час дискурсивних практик інтелектуального та соціально-політичного життя їхньої країни та європейського континенту в цілому [див. *Attridge 1982: 8-9*]. Вплив ідеології видатних просвітників (визнаної підґрунтям не лише Французької революції, але й північноамериканської революції 1776-го року) чи не вперше за довгу історію Старого світу помітно позначився на своєрідному розмиванні кордонів між суто художніми та соціально-політичними функціями літературних творів. Цей процес значно посилювався із початком революційних подій 1789-го року, котрі результувалися у тривалому й кровопролитному протистоянні між Францією і Британією. Війна за межами країни та боротьба із внутрішніми заворушеннями у період з 1793-й по 1815-й роки стали магістральним напрямком суспільного, політичного й економічного життя Об'єднаного Королівства. Таким чином, самі ці події визначали провідну течію творчого мислення британських романтиків та істотно позначилися на їхньому літературному дискурсі.

Оскільки ми визнаємо поетичні твори такими, що здатні репрезентувати дискурсивні практики навколишнього середовища, але все одно залежними від власних, суто літературних лексичних і комунікаційних засобів, доцільно розглянути особливості семантичної трансформації поетичних текстів Блейка, котрі якнайкраще оприявнюють радикальну новаторську сутність британської літератури “доби революції” та увиразнюють його успішну мистецьку спробу вивести національну поезію за маргінеси власного дискурсу.

На переконання Блейка, новочасна поезія його країни була саме тим засобом, за допомогою якого людина здатна нарешті об'єднати містичне самопізнання, природну справедливість (цілком в дусі ідеології Просвітництва), й суто зовнішні культуральні та суспільно-політичні чинники, які були гранично розмежовані впродовж багатьох сторіч через вплив так званих “цивілізованих” вірувань, поведінкових умовностей і соціально-культурних умовностей. Митець

вважав, що функціональні та референційні кондиції усіх різновидів дискурсу (й поетичного дискурсу в першу чергу) були одним з питомих факторів спотворення людської перцепції власної ідентичності та навколишнього світу. У своїх творах Блейк наполегливо намагався привернути уваги до подібних лексико-семантичних фальсифікацій панівного літературного дискурсу та “підірвати” його основоположні принципи шляхом абсолютно несподіваного для читачів поєднання узвичаєних мовних кодів, референційних схем і стилістичних конвенцій. Це нагадувало своєрідних лінгвістичний сюрреалізм, або ж свідомо культивований автором творцем семантичний хаос — довільне перемішування та випадкове перенесення змістових атрибутів узвичаєних поетичних експресій, внаслідок чого лєвова частка текстів Блейка, на думку більшості сучасних дослідників британського романтизму, майже не піддається раціональній науковій інтерпретації.

Цю характерну ознаку поетичної творчості Блейка можемо добре побачити вже у перших оприлюднених творах митця, що увійшли до збірок “The Songs of Innocence” та “The Songs of Experience” (створених впродовж 1789-1805-го років). Автор майстерно послуговується добре знайомим його співвітчизникам культуральним кодом — особливою формою популярних віршованих творів і релігійних гімнів, які створювали й розповсюджували у Великобританії наприкінці вісімнадцятого сторіччя протестантські проповідники-дисентери з метою релігійного навчання і морального виховання (слід зауважити, що, подібно до збірки “The Songs of Innocence”, або ж “Пісні невідання”, цільовою аудиторією цих текстів були діти й підлітки). Разом з тим, Блей також свідомо культивує невирішувальний конфлікт між формальними й культуральними очікуваннями читачів та їхньої текстуальною реалізацією. Автор безугавно стимулює у свідомості читачів відчуття змістової дезорієнтації шляхом створення перманентного конфлікту між усталеною лексичною семантикою та кінцевим змістом речень, а також особливостями використання слів у мовленні. Для прикладу, варто розглянути вступну частину збірки “The Songs of Innocence”:

“Pipping down the valleys wild / Pipping songs of pleasant glee / On a cloud I saw a child / And he laughing said to me. / Pipe a song about a Lamb; / So I piped with merry cheer, / Piper pipe that song again — / So I piped, he wept to hear...”

На перший погляд, вищенаведений фрагмент створює враження не лише синтаксичної та метричної простоти й безпосередності, але й цілком однозначного, монологічного семантично наповнення. Автор (який також виступає у ролі наратора) репрезентує композиційну сцену, в той час як інша дійова особа, маленька дитина, реалізує цілком конкретний мовний перформатив — наказує вчинити певні дії, які наратор охоче виконує. Втім, коли ми починаємо замислюватися над семантичним наповненням інтерактивних взаємостосунків між ними, ми відразу ж опиняємося в звичному для Блейка світі парадоксальної змістової двоїстості й невизначеності.

Хоча початкова фраза “*On a cloud I saw a child*” реалізує типовий доволі типовий для міфологізованих текстів британських романтиків змістовий зв’язок (мовець побачив дитину на хмарі), ми геть нічого не знаємо про його фактичне розташування у змістовій структурі вищенаведеного уривку (можливо вони обоє знаходяться на десь високо в небі на хмарі, а може наратор дивиться на дитину із землі?). Ця неоднозначність лише інтенсифікується у найпершому рядку твору “*Piping down the valleys wild*”, адже ми й гадки не маємо, чи автор-мовець говорить лише про голосне звучання його чарівної музики крізь долину, або ж про його влсне переміщення в реальному фізичному просторі й можливість роздивитися долину з неба, адже він також знаходиться десь високо в небі? Подібним чином, здатність почути голос дитини на хмарі зумовлена фізичною близькістю до неї, чи особливістю мовлення малої дитини, яка говорить настільки голосно (або ж у якийсь містичний спосіб), що її можливо почути з поверхні землі? Втім, ці питання залишаються без відповіді.

Практично непідвладне раціоналістичному розумінню змістове співвідношення між втіленим у наративі багатозначною вербальною дією та виструнченою поетичною структурою самого твору стає все більш помітним ближче до завершення тексту. Читач остаточно губиться у здогадках щодо сенсу уявних подій, свідком яких він начебто став. Ми дізнаємося, як оповідач зриває комишину й пише нею, неначе пером, рядки власних пісень на поверхні озера. Певна річ, його зусилля марні (“*And I stained the water clear*”). Фінальні речення (“*And I wrote my happy songs / Every child may joy to hear*”) увиразнюють не лише невід’ємне для творчості Блейка відчуття поетичної простоти й дитячої безпосередності, але й впевненість у невирішувальній парадоксальності новочасної поетичної мови

романтиків — записані на воді вірші цілком подібні до вербальних актів через їхню недовговічність, й жодна “дитина з майбутнього” (“*every child*”) довіку не зможе прочитати отих “щасливих пісень”. Таким чином, локалізований лексико-семантичний субстрат творів Блейка утворюється не тільки через успішне читацьке осягнення їхньої внутрішньої структури, але й завдяки розумінню специфіки кожної вербальної дії, котра залежить від напрочуд мінливого контексту авторського поетичного бачення.

У поетичних творах Блейка найменший натяк на існування хай навіть імпліцитного, але усталеного, назавжди закарбованого в слові й доступного раціональному сприйняттю змісту перманентно “підривається” ініційованими автором раптовими змінами традиційних семантичних атрибутів. Як наслідок, постійно зростаюча кількість начебто цілком доступних для розуміння частин поетичного твору врешті-решт трансформується у щось цілковито нове й неочікуване — у сповнений змістового хаосу, перманентний у власній семантичній нестабільності лексичний конструкт.

Подібне поєднання художньої досконалості та гармонійної цілісності окремих фрагментів із загальним безладом взаємозв'язків довільних змістових референцій, на сюжетному рівні не лише дозволяє Блейку невимушено переходити від розповідей про тяжку долю маленьких лондонських сажотрусів і знедолених негрят, до усеосяжних філософських узагальнень та абстракцій на кшталт образів містичного хлопчика на хмарах, або кровожерного “палаючого” тигра, що приятелює з ягням. Ця стратегія тексту безугавно стимулює читацьку невпевненість щодо самої природи мовленевих актів та їхньої здатності утворювати монологічні семантичні структури.

У цьому сенсі твори Блейка радикальним чином відрізняються від усталених зразків “ліричних балад” (*Lyrical Ballads*) британської романтичної поезії за авторством славетних поетів-“лейкістів”, адже вони заперечують саму можливість продуктивної читацької інтерпретації будь-яких усталених культуральних або поетичних семантичних кодів. Численні релігійні та міфологічні матеріали, якими із величезним ентузіазмом послуговується Блейк, раптом отримують цілковито відмінне, абсолютно непередбачуване семантичне наповнення, або ж взагалі зникають — заміщуються реалістичними картинами соціально-політичних перетворень, втім,

лише для того, щоб знову перевтілитися у позбавлені конкретних змістових референцій, незбагненно багатозначні образи-символи.

Звісно, як свого часу зазначав із цього приводу проф. Р. Глекнер у праці “Point of View and Context in Blake’s Songs” (1957), “З огляду на те, що кожна з поетичних збірок Блейка складається із окремих поем, будь-яка спроба цілісного розуміння вимагає консультативного звернення до змісту цих окремих складових. Лише таким чином ми здатні усвідомити істинний цілісний зміст його великих творів” [Gleckner 1975: 92]. На перший погляд, запропонована відомим дослідником формула аналітичної інтерпретації може здатися такою, що врешті-решт дозволяє виявити щось на кшталт науково обґрунтованого, раціонального “кінцевого змісту” творів Блейка — або ж його “семантичного ядра”.

Разом з тим виникає необхідність допасувати до цього визначення дещо суттєве: свідомо культивованого автором внутрішня невпорядкованість перспектив читацької рецепції й лексико-семантичних контекстів кожної з “окремих складових” заперечує таку можливість. Помилковість висновків проф. Глекнера — помилковість методологічного ґатунку — зумовлена тим, що митецьке бачення Блейка розглядається у межах логоцентричної традиції. Його тексти бажають сприймати як такі, в яких необхідно і можливо відшукати певний “центр” — найважливіше змістове осереддя. Втім, наслідки багаторічного вивчення змісту блейківських творів засвідчують безперспективність таких намагань. Вони досі не дають переконливого результату, прийнятного для всіх, хто такі пошуки здійснює. Такого результату вони просто не можуть дати, адже неможливо відшукати “центр” там, де він не існує і не може існувати. Наше розуміння понять “змістова наповненість” та “семантичне ядро” кореспондує з ідеями Жака Дерріди, які походять ще з 1966 року з його ушлявленої промови в університеті Джона Гопкінса (США). Як відомо, тоді Дерріда не лише окреслив необхідність децентрування структур мислення та відмови від намагань розглядати текст як тоталізовану замкнуту цілісність.

Змістове, семантичне ядро передбачає певну змістову визначеність та скінченність. Але, за думкою Дерріди, цей локалізований семантичний центр насправді є “полем” вільної, нескінченної гри різниць (“заміщень”) змісту та значень у скінченних межах: “Це, по суті, поле вільної гри, тобто поле нескінченних заміщень у замкненості нескінченного ансамблю. Це поле дозволяє

такі нескінченні заміщення тільки тому, що замість того, щоб бути невичерпним полем, як це маємо у класичній гіпотезі, замість бути досить розлогим, йому чогось бракує, бракує центру, який гальмує і дає підстави для гри заміщень” [Дерріда 2001: 628]. У термінах деконструктивізму це змістове, семантичне ядро існує, за словами Дерріди, на онтологічних умовах постійної реалізації “оприсутнення його відсутності” [Дерріда 2001: 628]. Воно втілює свою здатність постійно перебувати у стані нестабільності, допускати та заохочувати “вільну гру” інших значень і змістів, здатність знищувати свою внутрішню ідентичність і провокувати багатозначність відмінностей. Саме тому наявні сьогодні численні визначення змісту творів Блейка не можна визнати абсолютно вірними. Кожне з них зумовлене визнанням якогось окремого семантичного компоненту як найголовнішого, незмінного центру, що домінує над усією ідейно-художньою структурою, внаслідок чого він перетворюється на застигле, незмінне утворення, позбавлене живого життя внутрішніх протиріч.

Розглянемо, для прикладу, один з найвідоміших текстів Блейка — вірш “London”, який вважається наріжним каменем збірки “Songs of Experience”:

“I wondered throu’ each chartered street, / Near where the charter’d Thames does flow. / And mark in every face I meet / Marks of weakness, marks of woe. / In Every cry of every Man, / In Every Infants cry of fear, / In every voice: in every ban, / The mind-forg’d manacles I hear / How the Chimney-sweepers cry / Every blackening Church appalls, / And the hapless Soldiers sigh, / Runs in blood down Palace walls. / But most thro’ midnight streets I hear / How the youthful Harlots curse / Blasts the new-born Infants tear / And blights with plagues the Marriage hearse”.

Неважко помітити численні вербальні переходи між візуальною та слуховою експресією авторських вражень від подорожі похмурими вулицями британської столиці, результатом яких стає зростаюче відчуття повною відсутності бодай якоїсь стабільності кінцевої читацької рецепції. Зрештою, наприкінці тексту, ми остаточно опиняємося в полоні авторської “вільної гри” із несподіваними метафоричними трансформаціями й заміщеннями візуальним та слуховим образів, що зумовлює невирішувальні питання — для прикладу: як може плач сажотрусів (“*the Chimney-sweepers cry*”) або ж зітхання старого солдата (“*the hapless Soldiers sigh*”), котрі чує оповідач, раптом може трансформуватися на потоки

крові (*"Runs in blood down Palace walls"*) на стінах королівського палацу? Варто зазначити, що англомовні критики й дослідники до цього часу намагаються відшукати відповідь на подібні невіршувальні запитання, що виникають цілком природно під впливом двоїстих лексико-семантичних асоціацій в поемі *"London"*. Втім, єдиною несуперечливою відповіддю на головоломні мовні парадокси Блейка слід визнати відсутність незмінного змістового осереддя, навколо якого можливо вибудувати певну структури значень і контекстів.

Подібним чином, автор створює напружений семантичний контраст між регулярним застосуванням узагальнюючих словосполучень із *"every"* (*every face, every cry, every Infant, every face*) та артиклів *"the"*, які центрують увагу на буцімто індивідуалізованих дійових особах і явищах. Однак, чи справді Блейк говорить про свій реальний досвід прогулянки вулицями рідного міста (не узагальнений, *"not all, not every"*) — про те, що автор-оповідач зустрічає на своєму шляху, чи жодного змістового переходу насправді не відбуватися, й мова так само йде про щось універсальне, що в англійській мові представлені за зразком — *"The Rose is one of the symbols of love"*? Це відчуття невизначеності додатково підсилює використання часової форми *"Present Simple"* у реченнях на кшталт *"I wonder...; I meet...; I hear..."*, внаслідок чого (замість конкретизації кінцевого змісту всієї оповіді шляхом акцентування специфічних особливостей кожної мовної дії) відбувається імпліцитне розмивання семантичних атрибутів шляхом несподіваного синтезу (залежного виключно від мінливого авторського настрою) оприявнених в тексті лінгвістичних та референційних структур.

Висновки. Розглянута в світлі вищезгаданим лексико-семантичних парадоксів, поетична мова Блейка (про що митець безпосередньо згадує у *"Вступі"* до створеної пізніше поеми *"Milton and Jerusalem"*) увиразнює свідоме тяжіння митця до творчих лексико-семантичних експериментів. Більшу частину його поетичної кар'єри Блейка непокоїли питання, кардинальні для мистецької програми національного мистецтва: оскільки традиційна поезія вважалася своєрідною даниною *"високим"* культуральним здобуткам минушини, як міг новочасний британський поет — представник щойно створеної, новаторської течії романтизму — скористатися досвідом попередників, не потрапивши в полон їхнього естетичного й культурального досвіду? Сміливі (хоча й дещо обмежені

формальними рамками традиційного письменства) експерименти із “народною” розмовною мовою, спроби створення авторської “неоміфології”, або ж пошуки нового, неримованого поетичного формату стали своєрідною мистецькою відповіддю на це питання фундаторів “Озерної Школи”, яких сьогодні визнаємо піонерами британського романтизму. Втім, невирішувальні, або ж “безумні” (за кваліфікацією Вільяма Вордсворта) мовні протиріччя творів Блейка лякали й відштовхували навіть його відданих шанувальників. Лише наступна генерація англomовних митців спромоглася продуктивно скористалася досвідом Блейка. Представники “пізнього” романтизму в літературі Великобританії (Лорд Байрон) та Сполучених Штатів (Волт Вітмен) зуміли повною мірою реалізувати його естетичний досвід у власних творах.

Нові та важливі з огляду на стан сучасного гуманітарного знання тенденції рецепції змісту творів Блейка простежуються упродовж останніх десятиріч у працях прибічників американського варіанту теорії та практики деконструктивізму (Єльська школа, герменевтичний деконструктивізм). Застосовується комплекс деконструктивістських прийомів, пов’язаних із ідеями Жака Дерріди та американського дослідника Поля де Мана. Тексти розглядають відповідно до загальної деконструктивістської практики: знаходити в ньому внутрішні суперечності, зумовлені риторичною природою тексту, опозиції, які не здатен сприйняти пересічний читач, яких не помічав й сам автор, оскільки вони дістались йому у спадок від дискурсивних практик минулого. Втім, настав час зрозуміти, що поезія Блейка підлягає деконструкції не лише на тих підставах, на яких може бути підданим деконструкції будь-який інший текст. На часі завдання переходу від емпіричної констатації фактів до реальних спроб зрозуміти митця у складності зв’язків із визначальним для британського романтизму завдання радикального оновлення національної поезії. Така перспектива історико-літературних і мовознавчих студій поетичної спадщини Блейка вистеляється широким, досі неуторованим шляхом, на котрому, цілком вірогідно, чатує необхідність досліджувати процеси лексико-семантичних трансформацій усієї когорти класиків англomовного романтизму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Attridge, Derek.* The Rhythms of English Poetry, London : Longman, 1982.
- Auden, W.H.* Collected Shorter Poems 1927–1957, London : Faber, 1976.
- Gleckner, Robert F. 'Point of View and Context in Blake's Songs', in English Romantic Poetics (ed. M.H. Abrams), London : Oxford University Press, 1975.
- Ostin J.L.* How to Do Things with Words: The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955 (eds. J.O. Urmson and Marina Sbisa), Oxford : Clarendon Press, 1972.
- Дерріда Ж.* Структура, знак і гра в дискурсі гуманітарних наук / Жак Дерріда ; [пер. М. Зубрицької та Х. Сохоцької] // Слово. Знак. Дискурс : Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / [за ред. Марії Зубрицької]. — 2-е вид., доповнене. — Львів : Літопис, 2001. — С. 617–638.

Наукове видання

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ
В ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

Колективна монографія

Історія та сьогодення філологічної науки

Том 1

Academic Edition

LEXICAL SEMANTIC DERIVATION
IN TYPOLOGICAL PERSPECTIVE

Collective work

History and Contemporaneity of Philological Science

Volume 1

Формат 60x84¹/₁₆.

Папір офсетний. Друк ризографічний.

Гарнітура Century Schoolbook.

Ум. др. арк. 11,2. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12

тел.: (0362) 26-48-83

Друк: "ПараГраф+"

м. Рівне, 33000, вул. Гетьмана Мазепи, 6/8

тел.: (0362) 26-49-27